

K İ T A P L A R D A N H A B E R

AHLBERG, GUDRUN: *Fighting on Land and Sea in Greek Geometric Art*, Stockholm 1971, 118 s. B 6369.

Bu kitabın amacı, yazarının önsözde belirttiği gibi, Yunan Geometrik sanatını yansıtan vazolar ve küpler üstündeki kara ve deniz savaşlarına ilişkin sahneleri ikonografik açıdan incelemek ve bunlara ilişkin bazı ikonoloji sorunları üstünde durmaktır. Yazar, çoğunluğu Atina, Agora, Luvr müzelerinde bulunan vazolar ve küpler üstündeki kara ve deniz savaşlarını yansıtan sahneleri, ikonografik bakımdan ayrı ayrı betimleyip (tasvir edip) çözümledikten sonra, kullanılan malzeme, doku, resimlerin yapıldığı atölyeler, ressamlar, silâh, zırh, savaş taktiği vb.'ye ilişkin sonuçlar çıkarıyor. Daha sonra, 8. yüzyıl Yunan toplumunun tarihsel, siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullarını aydınlatan yeterli kanıtlardan yoksun olduğumuzu, dolayısıyla bu konudaki görüşlerin çok değişik olduğunu belirterek, Yunan Geometrik sanatında yansıtılan savaş sahnelerinin, çağın tarihsel koşullarına uyup uyumadıkları; gerçek yaşamın olgularını mı, yoksa mitik/epik alanın kişi ve olaylarını mı yansıttıkları sorununa eğiliyor. Yazarın kanısınca, ne bu savaş sahneleri, ne de arkeolojik bulgular, başlı başına Atina toplumunun savaşçı niteliğine ışık tutmaya yeterlidir.

Kitabın önemli bir bölümü, 8. yüzyılda Yunan kültürünün çeşitli alanlarını kapsayan Yakın Doğu, özellikle Asur etkisinin ışığı altında, Yunan Geometrik sanatındaki savaş sahneleriyle, Yakın Doğu sanatındaki savaş sahnelerinin karşılaştırılmasına ayrılmıştır. Yazar, Asur ve Yunan savaş sahnelerinde gözlemlenen çeşitli benzerlik ve koşutlukları (paralellikleri) belirtiyor. Bu arada, Orta ve Geç Geometrik dönemlerde savaş kavramının farklılık göstermesini, Asur sanatının, Yunan sanatı üstündeki etkisinin, Geç Geometrik dönem sonuna değin egemen olmayışıyla açıklıyor.

Kitap şu bölümleri kapsamaktadır: I. Giriş. II. İkonografik Çözümleme. III. İkonografik Sonuçlar. IV. İkonolojik görüşler ve Sonuçlar. V. Geometrik Savaş Sahneleri ve Yakın Doğu. VI. Özet. Bibliyografya.

JELTYAKOV, A. D.: *Pecat v Obçestvenno - politiçeskoj i Kulturnoj Jizni Türtsii (1729-1908)*, Nauka Basımevi, Moskova 1972, 318 s. A III 7118.

Sovyet Bilimler Akademisi'nce yayımlanan bu kitabın redaktörü, Türkiye'ye ilişkin bir kaç kitabı ile bilinen Yü. A. Petrosyan'dır. Kitap, basının Türkiye'nin sosyo-politik ve kültürel yaşantısında oynadığı rolü aydınlatmağa çalışmaktadır.

Kitap şu bölümleri kapsamaktadır: Önsöz. I. Bölüm: Türkiye'de Kitap Basımının Başlangıcı. II. Bölüm: XVIII. Yüzyıl sonunda ve XIX. Yüzyıl Ortasında Reform Döneminde Türk Basını. III. Bölüm: XIX. Yüzyıl Başlarında Özel Türk Basımının Doğuşu. IV. Bölüm: Yeni Osmanlıların Özgür Basını. V. Bölüm: Meşrutiyet için Mücadele ve Meclis'in Çalışmasında (1870-1878) Türk Basımının Rolü. VI. Bölüm:

İstibdat Devrinde (1878-1908) Türk Basımının Durumu. VII. Bölüm: Jön Türklerin Kurdukları Özgür Basımın Feodalizm Kalıntılarıyla İstibdada Karşı Yöneltiği Mücadele (1895-1908). Özet ve Bibliyografya. Yararlanılan Kaynakların Listesi (Çoğunluğu Türkiye'de basılan Türkçe kaynaklardan oluşmaktadır).

BITTEL, KURT: *Hattusha, The Capital of the Hittites*, Oxford University Press, New York 1970, 173 s. A III 4324.

Bu kitap, Hitit arkeolojisi alanında ün yapmış arkeologlardan biri olan Kurt Bittel'in, 1967 yılında Bryn Mawr Kolejinde verdiği altı konferanstan oluşmaktadır. Konferansların tümü de, Hitit İmparatorluğu'nun başkenti ve bir kaç yüzyıl boyunca eski Yakın Doğu'nun en önemli siyasal merkezlerinden biri olan Hatusaş kentiyile ilgilidir. Kurt Bittel, Hitit arşivlerinden, diğer yazılı belgelerden ve günümüze ulaşan sayısız sanat eserlerinden yararlanarak, kentin mimarisini, tarihini, topografyasını ve anıtlarını incelemekte, M.Ö. iki bin yılında, Hitit kültürünün Yakın Doğu'da ticaret ve din üstündeki etkileri, özellikle Hitit İmparatorluğu'nun Mısır'la siyasal ve kültürel ilişkileri üstünde durmaktadır. Konuya açıklık getirmek için kitaba yer yer planlar serpiştirilmiş, ayrıca 30 levha eklenmiştir.

Kitapta yer alan konferansların konuları şunlardır: I. Görünüm, Araştırma, Arşivler, Tarihsel Gelenek. II. Hatusaş. Kent: Tarihsel Gelişim ve Anıtlar. III. Hatusaş. M.Ö. 14 ve 13. yüzyıllarda Kraliyet Kalesi. IV. Yazılıkaya. V. Boğazköy Kazı ve Arşivlerinin Işığı Altında Hitit İmparatorluğu ile Mısır Arasındaki İlişkiler. VI. Frigler ve Persler Zamanında Hatusaş - Boğazköy.

Kitaba, konferansların konularıyla ilgili belli başlı yayınların bibliyografyasıyla bir indeks eklenmiştir.

BULLARD, WILLARD R., JR. (editör): *Monographs and Papers in Maya Archaeology*, The Peabody Museum, Cambridge, Massachusetts, 1970, 501 s. B 6367.

Kırk yıl süren çalışmalarıyla, Tarih - öncesi uygarlıkların en önemlilerinden biri olan Maya uygarlığının tanınmasına büyük ölçüde katkıda bulunmuş olan Smith kardeşlere adanmış bir çeşit armağan kitabı olarak nitelenebileceğimiz bu eser, Smith'lerle birlikte çalışmış olan meslektaşlarının Maya arkeolojisine ilişkin bildiri ve monografilerini kapsamaktadır.

Kitapta yer alan bildiri ve monografiler şunlardır: I. Bölüm: Bazı Chenes Yıkıntıları Üstüne Notlar (H. E. D. Pollock). II. Bölüm: Guatemala Yaylalarında Bulunan Protohistorik Çanak - çömlek (Robert Wauchope). III. Bölüm: Topoxte - Peten (Guatemala)'de Klasik - sonrası bir Maya Yerleşmesi (William R. Bullard, Jr.). IV. Bölüm: Seibal (Guatemala)'e İlişkin İlk Seramik ve Yerleşmelere Ait Bildiriler: 1. Réal Xe Kompleksi, Seibal, Peten (Guatemala) Seramik Tiplerinin Tanımlanması (Gordon R. Willey). 2. Bayal Boca Kompleksi, Seibal, Peten (Guatemala) İnce Cidarlı Seramiklerinin Tanımlanması (Jeremy A. Sabloff). 3. Seibal Çevresi: Ara Raporu (Gair Tourtellot). V. Bölüm: Maya Arkeolojisine İlişkin Çeşitli Bildiriler: 1. Peten'deki (Guatemala) La Florida Yıkıntıları (Ian

Graham). 2. Chichen Itza'daki İki Yazıt Üstüne (Tatiana Proskouriakoff). 3. *Bacablar*: Portre ve Kabartmaları (J. E. S. Thompson). 4. Güney Maya Ovalarında Klasik Çağda Meslek Uzmanlaşması (R. E. W. Adams).

EREMEEV, D. E.: *Etnogenez Turok*, Sovyet Bilimler Akademisi, Nauka Basımevi, Moskova 1971, 272 s. A III 7117

"Türklerin Kökeni" adını taşıyan bu kitap önemli bir sorunu ele almaktadır. Yazar, tarihsel, etnografik, dilbilim ve antropolojik temellere dayanarak sorunu çözmeye uğraşırken, yan tutan yaklaşımından ötürü çıkmazlara girmekte, bilimsel araştırma yöntemlerinden uzaklaşmaktadır. Eremeev, kitabın sonuna doğru ulusal duygu ve inançlarını açığa vurarak tarihçilerimize ateş püskürmektedir.

Kitabın içindeki bölümler şunlardır: 1. Türk Boylarının Anadolu'ya Yerleşmesinden Önce Anadolu'da Yaşayan Halklar ve Ulusal Nitelikleri. 2. XI - XIII. yüzyıllarda Türk Boylarının Anadolu'ya Yerleşmeleri ve Etnik Özellikleri. 3. Türk Ulusunun Doğuşu. 4. Türklerin Ulus Olarak Oluşumu. 5. Bugünkü Türklerin Etnik Nitelikleri. 6. Bibliyografya.

LATHAM, J. D. - PATERSON, W. F.: *Saracen Archery*, The Holland Press, London 1970, XXXIX+219 s. B 6505.

Bu kitap, 1368 yıllarında, Taybuga el-Eşrefî el-Baklamişi el-Yunani'nin bir Memluk sultanı için yazdığı okçulukla ilgili didaktik şiire sonradan eklediği açıklayıcı metinden oluşan iki bölümlük *gunyetu't-tullâb fî ma'rifeti remyi'n-nuşşâb* adlı, bugüne dek incelenmemiş ve yayımlanmamış olan eserin İngilizce çevirisini ve eserle ilgili açıklamaları kapsamaktadır.

Taybuga'nın, bir kaç versiyonu günümüze dek ulaşan bu eseri, okçuluk konusunda İslam dünyasında uzun yıllar önemli bir kaynak olmuştur. Eserin İngilizce çevirisi, British Museum'daki elyazmasına dayanmakla birlikte, diğer on dört elyazmasıyla karşılaştırılarak hazırlanmıştır. Kitabın her bölümünde teknik bilgiler yorumlanıp açıklanmakta, gerektiğinde metni aydınlatıcı nitelikteki minyatürlere ve şemalara başvurulmaktadır. Taybuga'nın, okçuluğun hâlâ başlıca silâh olduğu bir dönemde yazılmış olan eseri, özellikle askerlik tarihi bakımından büyük bir önem taşır.

Kitabın içindekiler şunlardır: Önsöz. Arapça Sözcüklerin Yazılışı ve Telâffuzu ile ilgili Not. Tarihler. Bibliyografya. Giriş. Girişle ilgili notlar. Taybuga'nın Eseri (28 bölüm). Ek 1: Ağırlık ve Ölçüler. Ek 2: Yay: Terminoloji. Ek 3: Oklar: Terminoloji. Ek 4: Parmak Hesabı. Ek 5: Taybuga'nın Yayı. Ek 6: *Kabak* ve *Kaycak*. Teknik Terimler. Arapça - İngilizce Sözlük. Not ve Referanslar. Konular Dizini. Yer ve Kişi Adları Dizini. Teknik Terimler Dizini.

MALLOWAN, MAX - DAVIES, LERI GLYNNE: *Ivories in Asyrian Style*, Aberdeen 1970, V+60 s. 46 lev. = *Ivories from Nimrud (1949-1963)*, Fasc. 2. B 6479

Birinci fasikülü daha önce yayımlanmış olan bu kitap, Irak'taki İngiliz Arkeoloji Okulu'nun düzenlediği kazılar sırasında Nemrut'ta bulunmuş olan fildişi kalıntılarla ilgilidir. Kitap, salt bir katalog niteliğinde olmayıp, söz konusu buluntuların yorumunu da kapsamaktadır. M.Ö. 9. yüzyılda, II. Aşurnasirpal ve III. Şalmaneser zamanında gelişiminin doruk noktasına ulaşmış olan Asur sanatını yansıtan 200'ü aşkın buluntu betimlenip, tarihlenmekte; kılıç, kalkan, araba, giysi, saç biçimi, ağaç ve bitkileri vb. öğelerinin üslup özellikleri belirtilmektedir.

Kitabın içindekiler şunlardır: Önsöz. Yorum. Kronolojik ve Tarihsel Düşünceler. Konular ve Üslup Ölçütleri (kriterleri). Katalogla İlgili Notlar. Katalog. Bibliyografya ve Kısaltmalar. Ek I. Ek II. Ek III. Levhalar.

SPITERIS, TONY: *Art de Chypre*, Editions Cercle d'Art, Paris 1970, 207 s. B 6527.

Yakın zamanlarda yürütülen sistemli çalışmalarla gün ışığına çıkarılmış olan Kıbrıs sanatını konu alan bu kitapta, Yeni Taş Çağ'ından (M.Ö. 5800), Greko-Romen Çağ'ına (M. S. 250 dolayları) değin, altı bin yıllık tarihi boyunca, Kıbrıs sanatının bir panoraması sunulmaktadır. Arkeolojik buluntuların büyük bir özenle basılmış büyük boy (61 renkli, 92 siyah - beyaz) resimleri, kitaba değerli bir sanat albümü niteliği kazandırıyor.

Kitabın içindeki bölümler şunlardır: Önsöz. *Sanat ve Din*: Kıbrıs Sanatının Özgünlüğü. *Çağlar Boyunca Kıbrıs Sanatı*: Bir Uygarlığın Doğuşu. Kıbrıs'ta Neolitik Çağ (M.Ö. 5800 - 3600). Kalkolitik Çağ (M.Ö. 3000 - 2300). *Bronz Çağı Uygarlığı*: Eski Bronz ya da Eski Kıbrıs Çağı (M.Ö. 2300 - 1800). Orta Bronz ya da Orta Kıbrıs Çağı (M.Ö. 1800 - 1600). Yeni Bronz ya da Yeni Kıbrıs Çağı (M.Ö. 1600 - 1050). *Demir Çağı* (M.Ö. 1050 - 325): Geometrik Dönemde Kıbrıs (M.Ö. 1050 - 700). Arkaik Dönem (M.Ö. 700 - 500). Klasik Çağ'dan Roma Dönemine Değin (M.Ö. 475 - 58). Yontuculuk. Karşılaştırmalı Tablolar. Notlar, Kısaltmalar. Kaynakça Özeti. Sözlükte Bulunmayan Adların Açıklanması. Belli Başlı Yerleri ve Kitapta Adı geçen Kazı Yerlerini Gösterir Harita.

SPEROS VRYONIS, JR.: *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1971, XVIII+532 s. A III 6187

Center for Medieval and Renaissance Studies (California) tarafından yayımlanan bir dizi içinde yer alan bu kitabın konusu, yazarın kendi söyleyişiyle: "11. ve 15. yüzyıllar arasında Yunan Anadolu'nun kültürel değişimidir". Vryonis, 11. yüzyılda "çoğunlukla göçebe olan" Türklerin Anadolu'ya girmeleriyle başlayan ve 400 yıllık bir süreyi kapsayan bu kültürel değişim süreci içinde, Bizansın özellikle Türk halk kültüründe "belirleyici" bir rol oynadığı görüşündedir.

Bu görüş ve konuya bu açıdan yaklaşış, yazarın, Center for Byzantine Studies (Washington) tarafından yayımlanmakta olan *Dumbarton Oaks Papers*'in 23 - 24. sayısında (1969 - 1970) yer alan "Byzantine Legacy and Ottoman Forms" (Bizans Kalıtı

ve Osmanlı Toplumsal Kurumları) adlı makalesinde açıkça ortaya konmuştur. Yazarın yaklaşımına bir örnek olarak, 14. ve 15. yüzyıllarda Türkler arasında insan kurban etme töresinin sürdüğü yolundaki iddiası gösterilebilir. Vryonis, adı geçen makalesinde, 10. yüzyılda Müslümanlığı kabul eden Türklerde, şamanizm etkilerinin, Bizans topraklarına girişlerinden yüzlerce yıl sonrasına değin sürdüğünü belirttikten sonra, şamanizmden kalan âdetlerden birinin de insan kurban etmek olduğu yolunda bir iddia ortaya atmaktadır. Yazar, bu iddiasını kanıtlamak için yalnızca iki kaynağa dayanıyor: Türk askerlerinin, öldürülen arkadaşlarının gömütleri üstünde insan kurban ettiklerini yazan Bizanslı tarihçi Kantakuzenos ve II. Murad'ın Peloponez'de 600 esir satın alarak bunları ölü babası için kurban ettiğini söyleyen, gene Bizanslı tarihçilerden Chalcocondyles. Vryonis, "Türk - Moğol halkları arasında iyi bilinen, ölümler için insan kurban etme töresine" Herodot zamanında, hattâ 19. yüzyılda bile raslandığını öne sürüyor. Giderek, Türklerin yamyam oldukları yolundaki söylentilerin buradan çıkmış olabileceğini söylüyor. Oysa, Türkler arasında, İslamiyetin kabulünden sonra yaşayan şamanizm kalıntıları arasında insan kurban etme diye bir törenin varlığını kanıtlayan kesin tarihsel belgeler yoktur. Kaldı ki, böyle bir törenin varlığı belgelerle kesinlikle kanıtlanmış olsa bile, bu, Vryonis'in savını kanıtlamak için yeterli değildir. Vryonis, adı geçen makalesinde kaynak olarak başvurduğu Bizans tarihçisi Kantakuzenos'un bir noktada yanıldığını açıkça belirtiyor: "Kantakuzenos, insan kurban etme uygulamasının İslâm kökenli olduğunu sanmakta yanılmıştır" diyor. Buna rağmen, Türklerin 14. ve 15. yüzyıllarda insan kurban etme töresini sürdürdükleri yolunda yanlış genelleme yapmaktan kaçınıyor.

Kitabın I. bölümünde, yazar, Türk akınlarının eşiğinde Bizans toplumunun yapısını inceliyor; yönetsel, askerî, dinsel kurumlar, kentler, kırsal toplum, nüfus, yollar, etnografya ve din üstünde duruyor. Daha sonra, Bizans'ın Küçük Asya (Anadolu)'da çöküşünü çözümlüyor. Vryonis, Malazgirt meydan savaşının ardından Bizans'ın siyasal ve askerî alanda çöküntüye uğramasının, tek bir olayın - Türklerin 1071 yılında Malazgirt'de kazandıkları zaferin - sonucu olmadığını, Malazgirt yenilgisinin, "yarım yüzyılı aşkın bir süreyi kapsayan karmaşık olayların doruk noktası" olduğunu, üstelik Bizans çöküntüsünün 1071'de tamamlanmadığını, çünkü Türklerin Anadolu'yu fethetmelerinin 400 yılı kapsayan uzun bir süreç olduğunu öne sürerek, Türklerin Anadolu'yu fetihlerini, Orta Doğu'nun Arap boyunduruğuna girişinden çok daha ayrı, hattâ "yıkıcı" olarak niteliyor.

Yazar, Bizanslıların Malazgirt'te yenik düşmesini, büyük ölçüde, ordunun bir bölüğüne kumanda eden Andronicos Ducas'ın, İmparator Romanos'a düşman oluşuna bağlar görmektedir. Bizanslı tarihçi Attaliates'e dayanarak, savaş günü İmparator'un saldırısı karşısında Sultan'ın gerilediğini; İmparator'un akşama dek Türkleri kovaladıktan sonra, Türklerin, savunmasız kalan Bizans ordugâhına baskın vermelerini önlemek için geri dönme emri verdiğini; ancak bunu gören Bizanslı askerlerin İmparator'un yenilgeye uğradığını sandıklarını; Andronicos Ducas'ın ise, kasıtlı olarak İmparator'un yenildiği söylentisini çıkardığını öne sürüyor.

Vryonis'e göre, Malazgirt bozgununu hazırlayan gelişmeler arasında en önemlisi, başkentteki bürokratlarla taşrada oturan büyük toprak sahibi soylu askerler arasındaki siyasal üstünlük savaşdır. Her ne pahasına olursa siyasal üstünlük

kazanmak amacını güden taşra ordularının generalleri, doğuda ve batıda sık sık başkaldırıyorlar, bürokratlar ise başkenti bunlara karşı savunmak için ülkenin başka bölgelerinden ordu getirmek zorunda kalıyorlar, böylece çeşitli yönlerden gelen, yabancı akınları karşısında imparatorluğun sınırlarını savunmasız bırakıyorlardı. Bürokratlar asî generalleri dize getirebilmek için büyük ölçüde paralı askerlere dayanmak zorunda kalıyorlar, kimi zaman bütün bir orduyu dağıtıyorlardı. Bunun ülke ekonomisinde yıkıcı etkileri oluyordu.

Yazar, Malazgirt öncesinde Bizans'ın çöküşünü hazırlayan bir başka gelişmenin de büyük toprak sahiplerinin durumuyla ilgili olduğunu belirtiyor. 10. ve 11. yüzyıllarda alabildiğine yoksul düşen özgür köylülerle özgür askerlerin, ağır vergiler, çetin iklim şartları ve açlık nedeniyle, ya da baskı zoruyla topraklarını bırakıp gitmeleri ya da toprak sahiplerine satmaları, bir başka deyişle, Bizans'ın "feodalleşme" sürecine girişi, bir yandan, taşradaki büyük toprak sahiplerini daha da güçlendirerek Bizans'daki merkezî otoriteyi parçalamalarına yol açmış, bir yandan da vergi ödeyen ve askerlik yapan özgür köylülerin topraklarından yoksun kalmaları, hem ekonomiyi, hem de orduyu sarsmıştır.

Vryonis, Bizans'ın çöküşünde, ırk ve din ayrılıklarının, bu ayrılıkların yarattığı sorunların 11. yüzyılda doruk noktasına ulaşmasının da payı olduğunu belirterek, bu iç etkenlerin yanısıra, dışarıda, Batı'da, Normanların, İtalya ve Sicilya'da bir kırıllık kurarak İstanbul'a göz diktiklerini, Venediklilerin, Bizans'taki ticarî çıkarlarından ötürü imparatorluk için önemli bir sorun yarattıklarını; Ural - Altay bölgesinden kopup göçmen dalgaları halinde gelen Peçenek, Uz ve Kumanların, imparatorluğun başındanberi Yeni Roma uygarlığını tehdit ettiklerini; Selçukluların, Horasan yoluyla İslâm dünyasına girerek Bağdad'ı ve Hilâfet'in topraklarının büyük bir bölümünü egemenlikleri altına aldıklarını ve bu süreç sırasında, Türkmen kabilelerinin, doğu sınırlarından Anadolu'ya akınlar yaptıklarını anlatmaktadır.

Kitabın II. bölümünde, 1071'den XV. yüzyıl sonuna değin Anadolu'da yer alan siyasal gelişmeler anlatıldıktan sonra, III. bölümde, 11. ve 12. yüzyıllarda Türk fetihlerinin niteliği ve etkileri, 13. yüzyıl ortalarına değin Anadolu Hristiyanların ne ölçüde Müslüman toplumuyla bütünleştikleri ve 13. yüzyıl sonlarından 15. yüzyıl sonlarına değin, Anadolu'da sağlanmış olan Konya - İznik dengesinin bozulması ve bunun etkileri üstünde durulmaktadır. Yazar, Malazgirt savaşından II. Mehmet'i ölümüne değin 400 yıl süren Türk fethi ve yerleşmeleri sonucunda Anadolu'nun büyük bir bölümünde birlik sağlandığını; 11. yüzyıl sonlarından 12. yüzyıl ortalarına değin Türk fetihlerinin "yıkıcı" nitelikte olduğunu; 12. yüzyıl sonlarında sağlanan birlik ve durulmanın ekonomik ve kültürel gelişme için uygun bir ortam hazırladığını; 13. yüzyıl ortalarında ekonomik ve kültürel gelişmenin doruğuna ulaştığını; 13. yüzyıl sonlarında Anadolu'da yeniden bir kargaşa döneminin başladığını, beyliklerin ortaya çıkışıyla koşulların bir ölçüde düzeldiğini, bununla birlikte 14. yüzyılda Osmanlıların küçük prenslikleri ortadan kaldırmalarına değin, Anadolu'nun, kabilelerin ve yerleşik Türk hükümetlerinin savaş alanı olarak kaldığını belirtmektedir.

Daha sonra, Türklerin yakıp yıktıkları kentlerden (bu köy ve kentlerin iki listesi de verilerek) söz edilmekte; Türk akınlarının, yerli Hristiyan halkın, değişik

oranlarda, başka bölgelere göç etmelerine yol açtığı öne sürülmektedir. Yazar, bu dönemde, yerli halk arasında ölüm oranının yükseldiğini, bu gerçeğin, “çağdaş Hristiyan tarihçilerinin bir abartmasından öte anlam taşımadığı gerekçesiyle üstünde durulmadığını” belirterek şöyle diyor: “Kuşkusuz, bütün benzer tarihsel olguları abartma eğilimi vardır. Ancak, Büyük Selçuklu sultanlarının, kendi ülkelerini yakılıp yıkılmaktan korumak amacıyla, Türkmen kabilelerini Anadolu içlerine yönettiklerini unutmamak gerekir. Fetih ve işgallerin büyük bir bölümü, yağmacı ve talancı Türkmen ögesince gerçekleştirilmiştir. İslâm ülkeleri sınırları içindeki göçebe Türk toplumunun bu niteliği, Müslüman kaynaklarınca da tamınlanmaktadır. Tek tek bazı Türk hükümdarlarının (Örneğin Melik Danişmend, Kılıç Arslan böyle idi) Hristiyanlara gösterdikleri anlayışı öven tarihçilerin bile, bunların, genel kuralın istisnaları olduklarını belirtmeleri ilgi çekicidir. Urfalı Matheos, 11. yüzyılın, Ermenistan’da büyük kıyımlar ve kan dökme dönemi olduğunu söyler.”

IV. bölümde, 14. yüzyılda Anadolu’da kilisenin gerilemesi konusu ele alınmaktadır. Yazarın öne sürdüğüne göre, kilisenin gücünü yitirmesinde en önemli etken, Bizans dinsel kurumunun temelini oluşturan ekonomik zenginliğe Türklerce el konmasıdır.

Kitabın V. bölümünde, Yunan Bizans toplumunun, dinsel değişim süreci, Yunanca konuşan halkın Türkçe konuşan Müslümanlara dönüşmesi incelenmektedir.

VI. bölümde, Küçük Asya’nın yitirilmesinin, Bizans dünyası üstündeki etkileri üstünde durulmaktadır.

VII. bölümde, Türk kültüründeki Bizans kültürel öğeleri incelenmekte, Türk toplumunun temelde İslâm kültürüne dayanmakla birlikte, Türk halk kültürünün büyük ölçüde Bizans etkilerini yansıttığı öne sürülmektedir. Yazara göre, bu, başlangıçta Türklerin ele geçirdikleri bölgelerde yaşayan halkın, Anadolu’nun Hristiyan sakinleri olmasının sonucudur. Selçuk ve Osmanlı ekonomik yaşamının büyük ölçüde Hristiyan köylü ve kentlilerce belirlendiğini öne süren yazar şöyle diyor: “Bizans etkisi özellikle tarımsal ve kırsal yaşamda ağır basmakla birlikte, kentlerde sinâî ve ticarî geleneklerin etkisi olmuştur. Bununla birlikte, bu kent gelenekleri büyük ölçüde İslâm kent öğeleriyle katışıktı”. Bunun yanısıra, yazar, Bizans’ın, Türk vergi ve yönetim sistemini etkilediğini, Hristiyan halklarını, Türk aile yaşamı, yaygın dinsel inançlar ve uygulamalar gibi alanlarda da etkili olduklarını öne sürmektedir.

Türk fetih ve kurumlarının Bizans toplumu ve Bizans kültürü üstündeki etkileri konusunda ise yazar şöyle diyor: “Türklerin siyasal, malî, feodal ve dinsel kurumlarının gereksinimleri, Anadolu’da (ve Balkanlarda) Bizans yüksek kültürünün (*Hochkultur*), gerek ekonomik, gerek siyasal ve toplumsal üslerini yıkmış, bu kültürü hemen hemen salt halk kültürüne (*Volkskultur*) indirgemıştır. ... Sonuç olarak, Bizans toplumu, Anadolu’nun tarihinde hem etkin, hem de edilgin bir rol oynamıştır. *Hochkultur* (din ve resmî dil) açısından (Türklerce) eritilmesi, Bizans toplumunun edilgin rölüdür. Ama, Bizans toplumu, Türk Anadolu’nun yaygın kültüründe ve İslâm’ın katı bir biçimde kontrol etmediği alanlarda temel yapıcı öğelerden biri olmuştur. Bu bakımdan, Bizans toplumu, Küçük Asya’nın tarihsel sürecinde etkin bir rol oynamıştır.”

Kitabın son bölümünde, yazar, çıkardığı sonuçları birbirleriyle bağıntılı 7 sav olarak özetliyor:

1. Anadolu Hellenizmi, ya da Ortaçağ'da Anadolu'nun Yunan kültürel ögesi, Bizans döneminde hem nitelik, hem de nicelik bakımından önemliydi; bu nedenle, Türklerin Küçük Asya'yı fethetmeleri ve İslâmlaştırmaları, yalnızca olumsuz bir tarihsel olgu değildir; çünkü istilâcılar, canlı bir topluma boyun eğdirmek, o toplumu içlerinde eritmek zorundaydılar.

2. Türkler, Anadolu yarımadasına tam anlamıyla boyun eğdirerek siyasal bir birlik sağlamayı ancak 15. yüzyılın ikinci yarısında başarmışlardır.

3. Türk fetih ve yerleşmeleri, Bizans toplumu için büyük ölçüde "yıkıcı" olmuştur.

4. Ön Asya'da Türklerin fetihlerinden doğan siyasal ve tarihsel olgular, etkin bir toplumsal ve dinsel kurum olarak Yunan Kilisesi'ni yıkmıştır. Ortaçağda, dinin, toplumun bütün yönlerine biçim verdiği bir gerçektir. Bu nedenle, Küçük Asya'nın Bizanslı niteliğinin ortadan kalkmasında, Kilise'nin gücünü yitirmesi büyük bir "felâket" olmuştur.

5. Hristiyan toplumunun kendi kültürünün yüreği olan Bizans'dan koparılması, onu yeni İslâm toplumunca eritmeye elverişli bir duruma getirmiştir. Bunda (daha önce Hristiyan Kilisesi'ne ait olan ekonomik olanaklara ve gelirlerle dayanan) İslâm kurumlarının büyük rolü olmuştur.

6. Büyük askeri başarıları ile etkisiyle, Anadolu Hristiyanlarının bazıları, Türklerin askeri fetihlerini, İslâm dinin Hristiyanlığa üstünlüğünün kanıtı olarak görmüşler, kimileri Bizanslıların yenilgilerini, doğru yoldan ayrılmış bir topluma verilen tanrısal bir ceza saymışlar, bir çokları da, Yunanlıların tutsak edilmesinin ardından Yunan Hristiyan İmparatorluğu'nun bir gün yeniden dirileceği inancıyla avunmuşlardır.

7. Anadolu'daki Bizans kültürü, resmî kültür bakımından, İslâm yüksek kültürünce (*Hochkultur*) silinmekle birlikte, Türk halk kültüründe (*Tiefkultur*) belirleyici bir rol oynamıştır.

Kitabın içindekiler şunlardır: *I. Türk Fetihlerinin Eşiğinde Bizans Küçük Asya'sı, Yönetel Kurumlar, Kentler ve Ticaret, Büyük Toprak Sahibi Aileler, Nüfus, Yollar, Kilise, Etnografya, Din. II. Bizansın Küçük Asyada Siyasal ve Askerî Çöküşü, Malazgirt'e Yol Açan Olaylar, Malazgirt (1071), Anadolu'da İlk Türk Fetih ve İşgali (1071-81), Bizans Karşı Saldırısı (1081-1143), Bizansın Gerilemesi (1143-1204), Siyasal Durulma ve Kutuplaşma: İznik ve Konya, Bizanslıların İstanbul'a Çekilmeleri ve Konya'nın Gerilemesi: Beyliklerin Kurulması ve Osmanlıların Ortaya Çıkışı, Sonuçlar. III. Dönüşümün Başlangıcı, Onbir ve Onikinci Yüzyıllarda Türk Fetihlerinin Niteliği, Yeniden Kolonileştirme ve İnşa, Hristiyanların Müslüman Toplumuyla Bütünleştirilmesi (1071-1276), Konya ve İznik Dengesinin Bozulması, Göçebeler, Sonuçlar. IV. Ondördüncü Yüzyılda Kilisenin Gerilemesi. V. Müslümanlığa Geçiş, Müslüman Kurumlar: Tasavvuf, Fütüvva, Sonuçlar. VI. Bizans Küçük Asya'sının Kaybı ve Bizans Dünyası, Kaybın Neden ve Sonuçları, Anadolu'nun Kaybının Bizans Üstündeki Yansımaları ve Tepkileri, Dinsel Tartışmalar, Folklor, Yönetel Tedbirler, VIII. Türk Anadolu'da Bizans Kalıntısı, Maddî Kalıntı, Resmî Kurumlar, Ekonomik Hayat, Halk Kültürü, Sonuçlar. Özet, Indeks.*